

negativum est, et tamen violari potest si ad defensionem reipublicæ vel innocentis sit necessarium. Præceptum item *Non occides* naturale est, et tamen in propriam defensionem licitum est occidere. Difficilius exemplum esse potest de præcepto non contrahendi matrimonium cum sorore vel matre, quod naturale est, et tamen in casu necessitatis generationis humanæ non obligat, ut de facto contigit in principio creationis, ut ex materia de Matrimonio constat. Ratione denique hoc confirmat D. Thomas, quia certior est scientia speculativa et naturalis, quam moralis et practica, et nihilominus in scientia physica et naturali, licet universalia principia non deficient, conclusiones etiam necessariæ interdum deficient: ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit jus naturale mutationem pati. Probatur consequentia a paritate rationis, quia sicut materia physica est mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ sunt materia juris naturalis, multo magis mutabiles sunt: ergo etiam ipsum jus mutabile est: nam sicut ex materia sumit speciem, ita illius conditionem imitatur et participat.

6. *Quomodo sit immutabilis lex naturalis, item in quo subire potest mutationem.* — Hæc vero omnia recte explicata potius confirmant assertionem. Est ergo considerandum ea quæ consistunt in quadam adæquatione et quasi relatione, dupliciter posse mutari vel quasi mutari, seu desinere esse, scilicet, vel intrinsece per mutationem sui, ut pater desinit esse pater si moriatur: vel extrinsece tantum per mutationem alterius, quomodo pater desinit esse pater per mortem filii, quæ desinitio in patre non est mutatio, sed per modum mutationis a nobis concipitur, vel significatur. In lege ergo positiva contingit mutatio priori modo, quia tolli potest: in lege autem naturali minime, sed solum secundo modo, per mutationem materiæ contingit, ut actio subtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur: semper enim eo modo obligat et obligavit; sed quia ipsa materia legis mutatur, ut statim patebit in exemplis adductis. Unde ulterius considerandum est legem naturalem, cum per se non sit scripta in tabulis vel membranis, sed in mentibus, non semper dictari in mente illis verbis generalibus, vel indefinitis, quibus a nobis ore profertur vel scribitur; ut, verbi gratia, lex de reddendo deposito, quatenus naturalis, non ita simpliciter et absolute in mente judicatur, sed cum limitatione et circumspectione: dictat enim ratio

reddendum esse depositum jure et rationabiliter petenti, vel nisi ratio defensionis justæ, vel reipublicæ, vel propria, vel innocentis obstet. Communiter autem solet illa lex illis tantum verbis proferri: *Reddendum est depositum*, quia cætera subintelliguntur, nec in forma legis humano modo positæ omnia declarari possunt.

7. *Explicantur D. Thomas et Aristoteles mutationem admittentes in præceptis naturæ.* — Quando ergo divus Thomas cum Aristotele ait aliqua præcepta legis naturalis mutari vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, seu in casu, loquitur de mutatione impropria per solam denominationem extrinsecam ratione mutationis quæ in materia fit, ut ex eodem sumitur dicta questione centesima, articulo octavo, et quoad hoc differentiam constituit inter quædam præcepta naturalia respectu aliorum, vel respectu principiorum universaliorum. Nam quædam versantur in materia, quæ non recipit mutationem vel limitationem, ut est, vel generale principium, *Non sunt facienda mala*, vel interdum particulare præceptum, ut, *non est mentiendum*: alia vero sunt quæ ex parte materiæ mutationes recipere possunt, et ideo limitationem, vel quasi exceptionem admittunt: unde sæpe loquimur de his præceptis ac si essent proposita per absoluta verba, sub quibus patiuntur exceptionem, quia non satis declarant ipsum præceptum naturale prout in se est. Sic enim præceptum in se spectatum nullam exceptionem patitur, quia ratio ipsa naturalis dictat hoc debere fieri tali vel tali modo, et non aliter, vel concurrentibus talibus circumstantiis, et non absque illis. Imo, interdum mutatis circumstantiis, non solum non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, verbi gratia, ad reddendum depositum, sed etiam obligat ad non faciendum.

8. Et ita facile declaratur exemplum de deposito: nam licet in hoc casu reddendum non sit, non propterea naturale præceptum mutatur: nam a principio non fuit positum pro illo casu, sed pro aliis quos recta ratio dictat; sicut qui non implet promissionem, quia res notabiliter mutata sunt, non mutatur ipse, nec lex fidelitatis servandæ mutatur, sed mutata est materia: tamen a principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipsa promissione subintellectam, et ita non est vera, vel intrinseca mutatio, sed apparens, et per extrinsecam denominationem. Idem ergo est de deposito, etiamsi deposito adjungatur promissio

sio reddendi illud, ut est apud Augustinum, Psalmo 5, et habetur in capite *Ne quis*, 22 questione 2. Idemque cum proportionem est de præcepto naturali servandi secretum: nam secretum est quasi depositum quod custodiendum datur, et accipitur sub promissione servandi sine damno et injuria tertii: nam hæc conditio necessario subintelligitur, ut promissio licita sit. Loquimur autem de naturali secreto: nam sigillum confessionis altiore habet obligationem. Denique idem est de quinto præcepto Decalogi, *Non occides*, quod, ut naturale est, includit plures conditiones, scilicet, non occides propria auctoritate et aggreduendo, de quibus in sua materia dicendum est, et capite decimo-quinto aliqua attingemus. De ultimo vero exemplo, quod obscurius est, dicam capite sequenti.

9. Ad rationem respondeo admittendo similitudinem ex conclusionibus physicis sumptam cum proportionem. Nam propositiones physice, licet dicantur interdum deficere, tamen ut conclusiones scientificæ sunt non deficient, quia ut sic non absolute inferuntur, sed cum limitatione, utique a talibus causis per se hoc provenire, nisi impediatur; et sic etiam in præsentem naturale præceptum (ut dixi) non absolute præcipit in tali materia, verbi gratia, reddendum est depositum, sed subintellectis debitis circumstantiis, ut satis explicatum est: solum enim hoc modo inferuntur tales conclusiones necessario ex principiis naturalibus, et non aliter sunt naturalia præcepta, nisi ut ex illis principiis necessario colliguntur. Et ideo etiam non obstat quod materia sit mutabilis: nam lex naturalis discernit mutabilitatem in ipsa materia, et juxta illam accommodat præcepta: nam aliquid præcipit in illa materia pro uno statu, et aliud pro alio, et ita ipsa in se manet semper immutata, licet quoad nosstrum modum loquendi et per denominationem extrinsecam quasi mutari videatur.

10. *An lex naturæ possit deleri a mentibus hominum, ac proinde ita mutationem subire.* — *Responsio.* — Alia difficultas hic occurrebat, quia videtur lex naturæ posse de mentibus hominum deleri, ac subinde esse mutabilis quasi per separationem a subjecto, sicut scientia, quæ ex parte objecti immutabilis veritatis est, in subjecto corrumpi potest per errorem. Sed hæc difficultas quantum ad rem attinet sufficienter tacta est supra capite octavo, ubi diximus de ignorantia quæ in hanc legem cadere potest. Dicimus ergo breviter legem hanc non posse omnino deleri de mentibus

hominum: quoad aliqua vero præcepta posse ignorari, et fortasse non ab omnibus hominibus. Nam licet quædam gentes errent circa unum præceptum, aliæ circa aliud; nullum tamen esse videtur, quod non aliquibus saltem hominibus per lumen naturale manifestetur, et hoc satis est ut simpliciter dici possit nullum præceptum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Adde vero per errorem vel ignorantiam non mutari legem in se, sed occultari, seu nesciri, quod longe diversum est. Nam, licet omnia præcepta legis naturalis sint immutabilia, non tamen omnia sunt æque nota, et ideo inconveniens non est ut aliqua ignorari possint. Alia difficultas hic occurrit de epikia, quæ gravior est, et propriam disputationem requirit, quam infra capite decimo-sexto trademus.

CAPUT XIV.

UTRUM JUS NATURALE MUTARI VEL DISPENSARI POSSIT PER HUMANAM POTESTATEM.

1. *Prima opinio asserentium jus naturale posse in particulari per potestatem humanam dispensari.* — Quamvis hæc quæstio videatur ex præcedenti definita, nihilominus non desunt graves doctores qui absolute dicant posse dispensari interdum per hominem in jure naturali, vel mutari per jus humanum, vel gentium, vel civile. Non quidem quoad omnia jura naturalia: fatentur enim hanc mutationem non habere locum in primis principiis juris naturæ, nec in conclusionibus illis propinquis de quibus sentiunt procedere omnia dicta in superiori capite: solum ergo in quibusdam rebus seu præceptis magis remotis dicunt posse fieri hanc mutationem: non universalem per modum abrogationis, sed particularem per modum dispensationis, vel diminutionis. Ita expresse declarat Glossa in capite *A nobis* de Deci., verbo *Exemptos*. Idem sentit Glossa in l. *Manumissiones*, verb. *Nascerentur*, et Glossa 1 in l. *Jus civile*, ff. de *Justitia et Jure*. Sequitur Abbas in dicto capite *A nobis*, n. 4, et in capite *Cum tanto*, de *Consuet.*, n. 3, et c. *Quæ in Ecclesiarum*, de *Constit.*, n. 11, ubi etiam Felin., n. 26, et ibi Innocent. et alii communiter. Copiosius vero et distinctius tradidit hanc sententiam Angel. verbo *Papa*, n. 1, ubi specialiter de pontificia dispensatione loquitur, Navarrus etiam cons. 2, Qui filii sint legi, n. 8, dicit, posse Papam limitare legem naturalem et divinam, et dispensare circa il-

las. Idem de Pontifice docet Sancius, lib. 8 de Matrim., disput. 6, et refert plures juristas, et ex theologis Canum in relect. de Pœnit., p. 5. Sed illius sententiam in hac parte sufficienter refellimus in l. 6 de Voto, c. 9. Potest etiam pro hac sententia referri Henriquez, lib. 8 de Euchar., cap. 13. Sed in his auctoribus et aliis qui de hoc puncto tractant, advertere oportet interdum loqui generatim de jure divino et de potestate Papæ ad dispensandum in illo, confundentes sub divino jure tam naturale quam positivum divinum. Nos vero distincte et specificè loquimur, et nunc solum agimus de jure naturali in ordine ad quamcumque potestatem humanam et actionem ejus, sive sit dispensatio, sive præceptum, aut juris institutio, sive per legem, sive per consuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quæ solet dici jus gentium, ut infra dicam. De jure autem divino positivo infra in ultimo libro hujus tractatus dicemus.

2. Hæc igitur sententia primo suadet variis exemplis. Primum et vulgare est de divisione dominiorum, quia jure naturæ omnia erant communia, et nihilominus rerum divisio ab hominibus introducta est, in cap. *Jus naturale*, dist. 1, cap. *Quo jure*, dist. 8. Imo in cap. *Dilectissimis*, 12, q. 1, dicitur rerum divisio per iniquitatem introducta, non quod ipsa introductio iniqua fuerit, sed quod occasione peccati facta fuerit, ut omnes infra citandi interpretantur. Secundum exemplum simile est de libertate, quæ jure naturæ hominibus convenit, et tamen per leges humanas aufertur, l. *Manumissiones*, ff. de Justit. et jure, l. *Libertas*, ff. de Statu liberis, § *Jus autem*, Instit. de Jure naturali, gentium et civili. Tertium exemplum est de jure naturali non auferendi alienum, quod videtur immutari, hominum introductione, per usucapionem et præscriptionem. Quo exemplo utitur Glossa in dicta l. *Manumissiones*. Quartum est de jure naturali, quod per consensum mutuum maris et feminae fiat matrimonium, quod ab hominibus immutatur, ne fiat, nisi præterea testes adsint. Simile est de jure condendi testamentum, vel donandi res suas: nam hæc jure naturæ fieri possent pro arbitrio domini; et tamen hoc jus mutatur, vel limitatur ab hominibus, ut, scilicet, id non fiat nisi per testamentum solemnè, etc.

3. Secundo, principaliter asseruntur varia exempla dispensationum humanarum in jure naturali. Primum est de dispensatione in votis et juramentis, quorum obligatio de jure natu-

rali est. Secundum est de dispensatione in matrimonio rato, quod supponimus esse dissolubile dispensatione Pontificis, cum tamen jure naturæ indissolubile sit. Tertium est dispensatione in residentia Episcoporum, quæ est de jure divino naturali, ut sentit Concilium Tridentinum, session. 23, cap. 1, de Reformat., et tamen in illa quotidie dispensatur, ut constat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaris evasio, quod illa non sit dispensatio, sed interpretatio juris naturalis: tum quia evidenti experimento constat in multis casibus dari hanc facultatem, in quibus non cessaverat obligatio residendi, neque ulla probabili ratione posset id per solam interpretationem colligi, sed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, et hæc est dispensatio: tum etiam, quia ita sæpe vocatur in ipsis indultis: imo etiam in Concilio Tridentino, session. 6, cap. 2 de Reformatione. Quartum exemplum est de dispensatione in impedimentis irritantibus matrimonium jure naturali: nam in matrimonio inter fratres refert Angel. supra fuisse dispensatum jure naturali, et tamen illud est impedimentum irritans jure naturæ. Denique adduntur a juristis exempla de dispensatione in debito solvendi decimas, quod dicunt esse de jure divino naturali. Item in exemptione clerici a jurisdictione sæculari, quam exemptionem etiam censent esse de jure divino naturali, et tamen in ea dispensat Pontifex, permittendo clericum a temporali judicii puniri, etiam in causa criminali, et alia similia videri possunt in Felino, cap. ult. de Major. et obedientia, n. 7 et sequentibus.

4. Tertio, argumentantur ratione, quia hæc dispensatio in aliquibus juribus naturalibus est sæpe necessaria ad bonum animarum, ut exempla adducta ostendunt; ergo non est verisimile reliquisse Deum homines sine hoc remedio, quia ad providentiam Dei spectat concedere hominibus potestatem moraliter necessariam ad convenientem gubernationem reipublicæ; unde ex hoc principio colligimus esse in hominibus potestatem puniendi malefactores etiam poena mortis, et privandi homines rebus suis, quando causa reipublicæ id postulat, et similia. Hinc dixit Angel. supra, non fuisse Deum futurum bonum patremfamilias, nisi reliquisset pastorem super gregem suum, qui posset consulere omnibus occurrentibus, et necessario expedientibus. Qui hoc citat ex Richar. in 4, dist. 38, ubi art. 9, q. 1, solum dicit, rectam rationem dictare aliquem esse loco Dei in Ecclesia, qui periculis personarum,

dispensatis infirmitatibus et utilitatibus, possit rationabiliter obviare. Et declaratur a simili: quia nisi Papa ita conderet leges suas, ut concederet Episcopis facultatem in eis dispensandi in casibus necessariis, in quibus non possit adiri, vel consuli Pontifex, non recte provideret Ecclesiæ: et ideo ex hoc principio colligunt auctores communiter posse in his casibus dispensare inferiores in lege superioris; ergo similiter in præsentia, servata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, posse cadere interpretationem in lege naturali, sed eadem est ratio de interpretatione, et dispensatione: nam eandem potestatem requirit, quia interpretatio authentica legis solum ab auctore legis fieri potest; ergo eadem ratione admittenda est dispensatio, quia sæpe per solam interpretationem non potest occurrentibus casibus subveniri.

5. *Secunda opinio communior asserens jus naturale in nullo præcepto tolli posse vel dispensari per humanam potestatem.*—Nihilominus contraria sententia docet jus naturale in nullo vero præcepto suo tolli, diminui, dispensari, aut alio simili modo posse mutari per aliquam legem, vel potestatem humanam. Hæc est sine dubio sententia communis theologorum, quos latius referemus capite sequenti; præcipue vero D. Thomæ dicta q. 100, art. 8, et aliis locis allegatis capite præcedenti, et specialiter de Papa, quodlib. 4, art. 13. Sumitur ex Alense 3 p., q. 27, memb. 4, per totum, licet memb. 2, § 2, obscure loquatur de mutabilitate legis naturalis, ut videbimus capite sequenti. Idem sentiunt theologii qui absolute negant Papam posse dispensare in jure divino: nam si in positivo divino non potest, multo minus in naturali, quia et divinum etiam est et immutabilius; illos autem referemus infra tractando de lege gratiæ. Expresse vero de lege naturali id tradit Almainus, de potest. Ecclesiæ, cap. 13, concl. 1, et idem sentit in 4, dist. 15, q. 2, art. 1. Idem Sylvester, verbo *Papa*, q. 16; Abul., Exod. 20, q. 33 ad medium, et supponit sæpe Victoria relect. 2 de Potest. Papæ, et conc.; supponit item Driedo, lib. 2, de Liber. Christ., c. 4, in fine; Soto, l. 1 de Just., q. 7, art. 3, l. 4, q. 3, art. 1, ad 1, et l. 10, q. 3, art. 4, id extendit etiam ad speciale exemplum de residentia Episcoporum. Et moderni theologii communiter, et ex jurisperitis hoc insinuant Glossæ in cap. *Sunt quidem* 25, q. 2, per illum textum et sequentem, et Glossa in cap. *Proposuit*, de Concess. Præben., licet obscure loquantur.

Clarius id docent Turrecremat. in Summa, l. 3, c. 54 et 57; Navarrus, consil. 4 de Despons. impuber., n. 16, et sumitur ex eodem in cap. *Ita quorundam*, de Judæis, Gloss. penult., per totam, Covarrus in regula *Peccatum*, p. 2, § 11, n. 3 et sequentibus, et in cap. *Quamvis pactum*, 1 p., § 4, n. 6, et in Epitom. 4, p. 2, cap. 6, § 9, n. 3: Barbos. in Rubr., ff. Solutio matrim., 2 p., n. 104; et Albert. Bolognet. tract. de Legib. et Jur., cap. 26, n. 3 et sequentibus. Et hanc sententiam judico esse omnino veram, licet quoad aliquos articulos ejus possit esse de nominibus dissensio.

6. *Quibus modis cadere possit aliquid sub jus naturale.*—Ut ergo veritatem breviter explicemus, advertendum est multis modis posse aliquid dici de jure naturali. Primus et maxime proprius est quando lex aliqua naturalis id præcipit, et hic est modus proprius juris naturalis de quo nos tractamus. Ad quod necesse est ut ratio naturalis per se spectata dicat, aliquid esse necessarium ad morum honestatem, sive id dicat absque discursu, sive ex illo, uno, vel pluribus; dummodo enim illatio semper sit necessaria, parum hoc refert, ut sæpe dixi. Alio vero modo dicitur aliquid esse de jure naturali solum permissive, aut negative, aut concessive (ut sic res explicetur). Talia sunt multa quæ attento solo naturali jure licita sunt, vel data hominibus, ut rerum communitas, hominum libertas, et similia: de quibus lex naturæ non præcipit ut in eo statu permaneant: sed hoc relinquit hominum dispositioni juxta rationis exigentiam. Sic potest dici nuditas naturalis homini, quæ in statu innocentia operiendi non esset; in statu vero naturæ lapsæ aliud dicitur naturalis ratio. Sic etiam libertas est homini naturalis, quia ex vi juris naturalis illam habet, licet lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid esse de jure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licet non simpliciter præcipiatur jure naturali, ut, filium succedere patri ab intestato, ex libro *Scripto*, in fin., ff. Unde liberi: quia licet id non præscribat omnino lex naturæ, ad id inclinatur, et quasi naturaliter sequitur, nisi aliunde impedimentum ponatur. Sic etiam duobus testibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam sufficere, dici potest de lege naturæ, non præcipiente, sed approbante et admittente, nisi aliud ex specialibus causis addatur vel requiratur. Hic ergo (ut dixi) de jure naturæ primo modo loquimur, occasione vero argumentorum dicemus aliquid posteriori.

7. *Advertendum.* — Ulterius vero circa primum modum advertere oportet inter præcepta juris naturalis, quædam esse quæ versantur circa pacta, conventiones, aut obligationes quæ per humanas voluntates introducuntur, ut sunt leges de servandis votis et promissionibus humanis, sive simplicibus, sive juramento confirmatis, et idem est de aliis contractibus, juxta singulorum conditiones, et de juribus, vel actionibus quæ ex illis nascuntur. Aliæ vero sunt leges naturales, quæ immediate obligant in suis materiis independenter ab omni prævio consensu voluntatis hominis, ut sunt leges affirmativæ religionis erga Deum, pietatis erga parentes, misericordiæ, vel elemosynæ circa proximum : et negativæ, non occidendi, non infamandi, et similes. Et in utroque genere istorum præceptorum est eadem necessitas quoad formalem rationem juris, et consequenter eadem invariabilitas et immutabilitas : ex parte vero materiæ hæc posteriora præcepta habent quamdam majorem immutabilitatem, quia non habent quasi pro materia ipsum humanum arbitrium, quod mutabile valde est, et sæpe indiget correctione et mutatione.

8. *Prima assertio.* — *Nullam potestatem humanam posse aliquod præceptum naturale abrogare.* — Dico primo nulla potestas humana, etiamsi Pontificia sit, potest proprium aliquod præceptum legis naturalis abrogare, nec illud proprie et in se minuere, neque in illo dispensare. Probat primo ex dictis in capite præcedenti : nam ostensum est, jus naturæ quoad sua præcepta esse immutabile natura sua : sed non possunt homines mutare id quod immutabile est : ergo. Confirmatur ac declaratur, quia naturale jus quoad omnia præcepta sua pertinet ad naturales hominis proprietates : sed non potest homo naturas rerum mutare ; ergo. Secundo, in omni præcepto juris naturalis legislator est Deus ; sed non potest homo mutare legem quam Deus tulit, quia inferior non potest prævalere contra superiorem, cap. *Inferior*, distinct. 21, Clemen. *Ne Romani*, de Elect. ; ergo. Tertio, jus naturale est fundamentum humani juris : ergo non potest jus humanum juri naturali derogare, alias suum fundamentum destrueret, et consequenter seipsum. Quarto, si jus humanum posset naturali derogare, posset aliquid contra illud statuere, quia non potest intelligi alius modus mutandi illud ; at hoc non potest ; ergo. Probat minor, quia quod est contra jus naturæ intrinsece malum est ; ergo illud jus humanum

esset de re intrinsece mala, et consequenter non esset jus neque lex. Confirmatur, quia hæc ratione consuetudo contra naturale jus non potest inducere legem, cap. *Cum tanto*, de Consuetudine, ubi Glossa notat jus naturale esse immutabile quoad præcepta, et prohibitiones ; idem Glossa in § 4, dist. 5, ubi Gratianus ait jus naturale esse immutabile, quod repetit in § ult. dist. 6.

9. Dices hæc omnia recte procedere de abrogatione vel mutatione absoluta alicujus præcepti naturalis, non vero de dispensatione, quando legitima causa occurrit : nam ad abrogationem vel diminutionem sine causa faciendam, non est verisimile Deum concessisse facultatem hominibus ; neque ipsi ex se talem auctoritatem habent, ut rationes factæ probant. Secus vero est de justa dispensatione : nam, licet homo sua auctoritate illam non possit concedere, ut etiam probant rationes factæ, nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior dispensare potest in lege superioris : et verisimile est hominem gerentem in terris vicem Dei posse etiam in his legibus ex justa causa dispensare ex divina concessionem, quia hoc pertinet ad bonam gubernationem universi, ut supra argumentabamur.

10. *Solutio.* — Sed contra hoc instatur primo, quia Deus ipse non potest (saltem jure ordinario) dispensare in aliquo ex præceptis legis naturalis. Quod si interdum aliquam in his præceptis mutationem facit, utitur absoluta potentia, imo et supremo dominio, ut explicabimus capite sequenti : ergo non est verisimile dedisse hominibus ordinariam potestatem dispensandi in aliquo præcepto naturali. Eo vel maxime quod ex solutionibus argumentorum, et ex c. 16 constabit non esse hominibus necessariam talem potestatem ad convenientem gubernationem. Secundo, si in hominibus esset talis potestas, non solum in Pontifice esset, sed etiam in imperatore, vel rege temporali in his præceptis naturalibus quæ circa temporalia versantur, ut sunt fere omnia quæ ad proximum pertinent : utrumque autem falsum est ; ergo. Sequela declaratur, quia, licet Papa habeat in Ecclesia supremam potestatem ; tamen etiam imperator potestatem habet a Deo, et vicem ejus gerit in sua republica, juxta Pauli Rom. 13. Et loquendo ex vi legis naturalis, ante institutam pontificiam dignitatem non potest fingi alius qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, et nunc si non sit a Pontifice impeditus, eandem habebit.

Minor autem quoad imperatorem habetur in Clement. : *Pastoralis* de Re judic. in fine, ibi : *Nec prædicta suppletio circa subditum ad ea potuisset de ratione referri, per quæ de crimine præsertim sic gravi delato defensionis (quæ a jure provenit naturali) facultas adimi valuisset, cum illa imperatori tollere non licuerit, quæ juris naturalis existunt.* Et generaliter idem sumitur ex cap. *Super eo*, de Usur. ibi : *Cum usurarum crimen utriusque testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus.* Ex eo enim quod utrumque testamentum tale crimen detestetur, tacite colligit Pontifex esse contra jus naturale, et hinc esse indispensabile simpliciter, ac subinde per quæcumque hominis potestatem. Tertio, in his præceptis eadem est ratio partis et totius : nam in propositione necessaria quam dialectici dicunt esse in materia naturali, non minus repugnat falsitas unius singularis quam totius universalis propositionis ; sed omne præceptum naturale est in materia naturali, et continet absolutam veritatem ex natura rei necessariam : ergo sicut abrogari non potest, ita neque in aliquo singulari casu mutationem recipere, et consequenter nec dispensari. Sed vis hujus argumenti pendet ex dicendis in cap. seq. et in solutionibus argumentorum.

11. *Secunda assertio.* — *Præcepta juris naturalis quæ pendent in sua obligatione a consensu voluntatis humanæ possunt aliquando per homines dispensari.* — Dico secundo : præcepta juris naturalis quæ pendent in sua obligatione præceptiva a priori consensu voluntatis humanæ et ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdum per homines dispensari, non directe ac præcise auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quæ fit ex parte materiæ. Prior pars negativa constat facile ex præcedenti assertionem, quia etiam illa præcepta secundum se spectata continent intrinsecam honestatem, quæ nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, ut patet in his præceptis : Servanda est fides, vel Deo, vel homini, et similibus. Altera vero pars alternativa probatur optime exemplis de voto, juramento et similibus, et explicata est late in tract. de Voto, lib. 6, cap. 9 ; et infra respondendo ad argumenta clarior fiet : ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hæc etiam ratione hoc non excedit potestatem superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel

quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum non repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat ac desinit obligare. Imo hoc modo privatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, verbi gratia, remittendo illam, vel ortam ex mutuo, perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est hæc relaxatio juris naturalis, quæ in hoc genere dispensationis admiscetur, quæ re vera in rigore non est dispensatio juris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut juramenti, quia fit per remissionem quamdam ex potestate superiori, et jurisdictionis : tamen in rigore potius est dispensatio facti quam juris, ut recte dixit Albert. Bolognet., supra.

12. *Tertia assertio.* — *Per jus humanum ita materia juris naturæ mutari potest, ut ratione illius varietur obligatio juris naturalis.* — Dico tertio : Per jus humanum, sive gentium, sive civile, fieri potest talis mutatio in materia legis naturalis, ut ratione illius varietur etiam juris naturalis obligatio. Juxta hanc conclusionem intelligenda videntur nonnulla jura civilia, vel juristæ, cum dicunt, per jus gentium, vel civile detrahi aliquid de jure naturali, ut patet ex lib. *Manumissiones*, et lib. *Jus civile*, ff. de Justit. et jure, et in § *Jus autem*, Institut. de Jure naturali gentium et civili. Hanc etiam assertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariæ sententiæ adductis, ut in eorum explicatione videbimus : ratio denique est, quia hic modus mutationis non repugnat necessitati et immutabilitati juris naturalis, et aliunde est conveniens, et sæpe necessarius hominibus juxta varias mutationes quæ in statu eorum contingunt. Et hoc modo recte accommodatur usitatum exemplum ex Augustino sumptum, quod sicut medicina alia præcepta tradit pro infirmis, alia pro sanis, et quædam pro fortibus, alia pro debilioribus, et tamen non propterea regulæ medicinæ in se variantur, sed multiplicantur, et quædam nunc deserviunt, nunc aliæ : ita jus naturale idem existens aliud præcipit in tali occasione, aliud in alia, et nunc obligat, et non antea vel postea, sine sui mutatione, propter materiæ variationem.

13. *Fit satis argumentis.* — *Ad primum.* — Ad argumenta igitur prioris sententiæ, quatenus huic resolutioni obstare possunt, respondendum est. Circa primum itaque exemplum in primo argumento positum de rerum communitate et divisione, Scot. in 4, d. 14, q. 2, art. 1, et ibidem Gabr., q. 2, in princ., dicunt